Naše řeč

ROČNÍK XXVIII. ČÍSLO 8. 1944.

Josef Beneš:

O našich příjmeních.

(Předneseno v Kruhu přátel českého jazyka v Praze.)

(Ostatek.)

Všechna příjmení nejsou tedy stejně častá; některá se v počtu příjmení vyskytují ojediněle, jiná často nebo velmi často. Abychom poznali, jak vypadá úhrn našich příjmení, rozebral jsem příjmení českého původu vyskytující se v mužském tvaru alespoň ve dvou sloupcích v Pražském adresáři. Tato sbírka jmen má 1685 stran po 4 sloupcích a ve sloupci je asi 90 adres. Nejčastější naše příjmení je tu *Novák* — zaplňuje v mužském tvaru 45½ sloupce a samostatných Novákových (žen) je skoro 15 sloupců. Pak následuje *Svoboda* (29+4²/₃ sloupce), na třetím místě je *Novotný* (25¾+8), na čtvrtém *Dvořák* (skoro 25+7), pak *Černý* (přes 23+6), *Procházka* (18+5), *Veselý* (17¾+6), *Pokorný* (16⅓+5), *Kučera* (15½+5), *Jelínek* (14½+4½), *Hájek* (14+3½), *Růžička* (12½+3¼), *Zeman* (12+3½), *Fiala* (11½ + 3⅓), *Beneš* (11½ + 2½), *Král* (11 + 3²/₃), *Čermák* (10½+2½), *Marek* (10+3¼). Vypočítáváním dalších 231 nejčastějších příjmení v této sestupné řadě nechci unavovat, ale raději je všechna seskupíme podle toho, z jakého okruhu představ jsou.

Nový soused, výrobce nových věcí, milovník novot a podobné představy jsou asi základem k příjmení Novák, Novotný, Nový, Nováček. J. B. Čapek myslí, že spousta jmen Nováků a Novotných nepochybně souvisí s českou vášní pro vše nové. (Naše

doba, r. 50, str. 446.) Nesoudím tak, budou v tom i příčiny jiné; lid byl přece nedůvěřivý k novotám, byl většinou tvrdě konservativní. I v jiných jazycích jsou podobná příjmení častá, třeba v němčině: Neumann, Neuwirt, Neugebauer a p.

Zemědělství a feudální zřízení poskytly jména Zeman, Svoboda, Dvořák, Dvořáček, Sedlák, Sedláček.

Řemesla, a to nejobyčejnější, se objevují mezi jmény nejčastějšími: Kovář, Kovařík, Kolář, Bednář, Šindelář, Tesař, Sklenář, Kadlec, Krejčí, Krejčík, Švec, Ševčík, Minařík, Sládek, Řezníček, Pekárek.

Jiná zaměstnání se také tu a tam vyskytnou mezi nejhojnějšími příjmeními: Soukup, Smolík, Řezáč, Žák, Kočí; sem musíme zařadit některé Hájky (sluli tak pasáci koní).

Podle vnější *podoby* vznikla jména Černý, Červený, Bílek, Šedivý, Zelenka, Malý, Málek, Krátký, Dlouhý, Hora, Hrubý (= veliký), Suchý, Suchánek, Tuček, Hlaváč, Hlaváček, Kučera, Vlasák, Holý, Holeček, Kulhánek. Sem lze zařadit i jména Nosek, Šrámek.

Vlastnosti *povahy,* obyčeje, sklony byly podnětem k příjmením Pokorný, Veselý, Tichý, Stejskal, Hovorka, Pospíšil, Kratochvíl, Procházka („procházka" říkali také řezníkům). Narážka nebo pod. se ozývá ve formě činitelského jména s příponou *-l:* Doležal, Musil, Navrátil, Šmejkal, Dostál, Přibyl, Vyskočil. Sem snad lze zařadit i jméno Nejedlý.

Podle polohy *bydliště:* Kopecký, Dolejš, Skála, Březina.

Podle *dřívějšího domova* a jeho obyvatel: Horák, Horáček, snad sem patří i některý Kozák. Jména obyvatel nejbližších zemí a národů, nejčastěji sousedních, často se stala příjmením: Čech, Moravec, Morávek, Slezák; Němec, Němeček, Polák, Poláček, Srb, Charvát, Turek, Švejda; také mnohý Vlach má jméno po Italech, jiný je má ze jména Vladislav.

Dosti lidí s často se vyskytujícími jmény má za příjmení jména *ptáků:* Ptáček, Čermák, Červenka, Červinka, Slavík, Čížek, Stehlík, Strnad, Špaček, Sojka, Straka, Kavka, Havránek, Vorel, Čáp, Čapek, Jeřábek, Kohout, Hrdlička, Holub; některé z nich je asi podle domovního znaku, jiné podle některé vlastnosti toho, kdo ho nabyl a p. Také jména *zvířat* se vyskytují mezi častými příjmeními: Vlček, Vlk, Nedvěd, Liška, Kocourek, Ježek, Zajíc, Zajíček, Jelínek, Beran, Beránek, Karásek.

I jména květin a jiných *rostlin,* jejich částí, jakož i plodů se mezi jmény vyskytují: Růžička, Fiala, Šafránek, Kalina, Kopřiva, Javůrek; Souček; Hruška, Trnka, Malina, Voříšek; Sláma; Kořínek.

Rovněž názvy *poživatin:* Kroupa; Smetana, Polívka, Vodička.

Některá jména nelze do předchozích skupin zařadit; jsou to: Král, Žižka, Čihák, Zima, Mrázek, Starý, Záruba, Sochor.

Nechci uvedené skupiny rozebírat, ale důkladněji si všimněme příjmení z křestních jmen; je jich mnoho, asi dvě třetiny všech příjmení. Co se formy týče, jsou to: 1. Jména *v tvaru neobměněném a nezkráceném:* Petr, Šimon, Filip, Štěpán, Kašpar, Melichar, Marek, Urban, Havel, Trojan, Burián, Šťastný (= Felix), Diviš, Linhart, Prokop, Heřman; také leckterý Kříž sem patří. 2. *Zdrobněliny:* Michálek, Šimůnek, Matoušek, Štěpánek, Vítek, Martínek, Tomášek, Adámek, Jílek, Urbánek, Havlík, Pavlík, Havelka, Matějka. 3. *Jiné domácké tvary:* Tůma, Říha, Jindra, Valenta, Vávra, Bárta, Rada, Bláha, Klíma, Šíma, Mika, Zika, Kouba, Váňa, Benda, Janda, Landa; Kubát; Řehák, Barták; Mach, Pech, Vlach, Vácha, Průša; Bartoš, Svatoš, Jaroš; Beneš, Mareš, Mikeš, Bareš, Bureš, Lukeš; Hanuš; Toman; Brož. 4. *Zdrobněliny domáckých tvarů:* Šimek, Blažek, Vacek, Macek, Šebek, Válek, Koubek, Mašek, Dušek, Pešek, Hašek, Vaněk, Staněk, Daněk, Franěk; Vaněček, Janeček, Vondráček, Macháček, Janoušek, Jirásek; Kubík, Mařík, Hanzlík; Kubíček, Havlíček. 5. *Přivlastňovací příd. jméno* od domáckého tvaru: Kubín.

Je poučné podívat se, z kterých oblastí jsou křestní jména, z nichž vznikla uvedená příjmení.

Mnoho je zde odvozenin ze jmen *novozákonních,* a to ze jmen apoštolů: Janda, Janoušek, Janeček, Hanuš, Hanzlík, Hašek (ze jména Jan, alespoň mnozí); Matějka, Mach a Mašek (snad většinou), Macek; Petr, Pešek, Pech, Šimon, Šimůnek, Šíma, Šimek; Filip; Tomášek, Tůma, Toman; Bartoš, Bárta, Barták, Bareš; Kubík, Kubíček, Kouba, Koubek, Kubát, Kubín; Vondráček; Pavlík; ze jmen *evangelistů:* Matoušek, Marek, Lukeš; ze jmen *tří králů:* Kašpar, Melichar; ze jména *prvního mučedníka:* Štěpán, Štěpánek; sem zařaďuji i jméno Kříž — vyskytovalo se i jako křestní jméno. Čtyři devítiny nejhojnějších příjmení z křest. jmen jsou ze jmen novozákonních. Ze jmen starozákonních jsou mezi nejčastějšími jen dvě, Adámek a Daněk (z kř. jm. Daniel).

Také jména světců oblíbených ve středověké církvi a důležitých i při dřívějším způsobu určování času poskytla příjmení: Mika, Mikeš (Mikuláš), Brož (Ambrož), Jirásek (Jiří), Šebek (Šebestián), Říha, Řehák (Řehoř), Vávra (Vavřinec), Jílek (Jiljí), Havel, Havelka, Havlík, Havlíček, Martínek, Michálek. Ze jména papeže jsou příjmení Urban a Urbánek. Oblíbeným pramenem bývala i jména svatých ochránců: Linhart (ochra-

ňuje dobytek), Blažek, Bláha, Blažej (krk), Valentin, Válek (chrání před padoucí nemocí), Burián, Bureš (před bouřkou), Šťastný (Felix, pomáhá shromažďovat majetek). Jména našich zemských patronů jsou základem příjmení Vaněk, Vaněček, Vácha, Vacek (Václav), Prokop, Průša, Vítek, Zika; sem patří i příjmení Kliment. Ze jmen jiných světců jsou příjmení Dušek (Duchoslav), Staněk (Stanislav), Franěk, Mařík (Mořic), Beneš, Benda (Benedikt), Diviš, Trojan. Ze starobylých jmen domácího původu vznikla příjmení Vlach (Vladislav), Svatoš (Svatopluk), Landa (snad z Ladislav), Rada (Radoslav); ze jmen německého původu jsou na př. příjmení Heřman, Jindra.

Skoro od každého z těchto jmen světců je utvořeno ještě plno jiných tvarů; Kotík napočítal 225 českých příjmení ze jména Jan, ze jména Václav 210, Jiří 130, Petr 113, Jakub 109, Matěj 94, Mikuláš 90, Ondřej 84, Martin 70, Jindřich 49 atd. (leckterou odvozeninu bychom arci zařadili jinak než Kotík). Je to význačná vlastnost češtiny, že má velké množství takových odvozených tvarů, variant, a že tak lehce tvoří nejrozmanitější domácké tvary křestních jmen; bylo to dobře vidět už i z článku V. Poláka o jméně Marie (v NŘ. XXIII, 197 n., 225 n.).

Z křestních jmen oblíbených ve středověku je tedy mnoho příjmení, ode jmen pozdějších, barokních, málo, od nejnovějších žádné. Z podstaty věci také plyne, že skupina tak bohatá, jako jsou jména s příponou *-ský* (u Kotíka na str. 134—145), není mezi nejčastějšími příjmeními zastoupena ani jediným jménem. Ani osadní jména vzatá za příjmení se mezi nimi nevyskytují, stejně spřežky a jména humanistická.

Co se obsahu týče, jsou snad ještě zajímavější příjmení vzácnější. Ukazují nám, z jak rozmanitých oborů byla naše příjmení brána, jak trefně dovedli naši předkové karakterisovat. Uveďme zase ukázky některých skupin takových příjmení z Pražského adresáře.

Zajímavá jsou jména popisující a karakterisující osobu. a) Podle chování k jiným lidem, podle temperamentu a povahových rysů: Kýval, Rejpal, Libosvár, Rozbroj, Strašák, Strašpytel, Kuráž, Kohoutil, Škarohlíd, Tichošlápek, Mluvka, Vrtáček, Matonoha, Vítr, Vševid, Vtípil, Nimra, Vejprava, Mrtvý, Lump, Rapl, Zlý, Milrád. b) Podle zevnější podoby: Ohnut, Racocha, Ryzec, Rzounek, Zlatohlávek, Kopta, Kozibrádek, Pucek, Malíček, Mrňavý, Tyčka, Vošklivý, Třesohlavý, Umáčený, Vodník, Vostárek. c) Rozličné jiné charakteristiky: Kňáhal, Rachota, Skřehota, Oškrkaný, Sodoma, Mřihlad, Tuláková, Vandrovec, Vošoust, Vyklop, Vykouk, Vystyd, Nálevka.

Původ označují příjmení Nalezenec, Panchártek. Mnoho charakteristik je také s předponou záporovou: Necuda, Nemrava, Nedobrý, Neřád, Nedomlel, Nedopil, Nevěděl, Nedorost, Neduha, Nehyba, Netrefa, Nevděčný, Neznámý a p. Také zájmena, číslovky, příslovce, spojky a složeniny s nimi poskytují příjmení karakterisující: Lecjaká, Lecjaks, Ledajaks, Lečbych, Ledabych, Samotný, Žádný, Pětiletý, Tříletý, Pětioký, Pětivlas, Sedmivlas, Tryzubský, Třicátník, Tenkrát. Onomatopoické jest asi příjmení Tlatla. Také rozličná abstrakta se stala charakterisujícími příjmeními: Nástraha, Náhrada, Náhoda, Sháňka. Podle zaměstnání byla dána vzácnější příjmení Lžičař, Věrtelář, Mezulánik, Muzikant, Muzikář, Světák, Tambor, Verbíř; je hodno podivu, že jméno Učitel patří k nejvzácnějším. Ze zaměstnání vznešenějších vznikla příjmení Regent, Vladař, Ministr, Státníková, Major, Vítěz. Podle pokrmů dostávali lidé jména Kukrecht (z krupice a sekaného masa), Šalša, Šťáva, Štrudl, Vařbuchta, Svítek, Vdolek, Salát, Tvarůžek, Vurst. Příjmeními se staly dokonce i názvy nejpodivnějších věcí: Rourka, Špulka, Špund, Rozporka, Šaršoun, Růženec, Šroub, Trdlička, Lucerna. I rozliční živočichové poskytli jména: Stinka, Telátková, Tenopýr, Tetřev, Tloušť. Náboženský život poskytl příjmení jako Kacíř, Katolický.

Hodně starobyle znějí příjmení Neklan, Slavník, Radla, Radvan, Lučan; exoticky: Lord, Londýn, Pařížský; nepravděpodobně: Staropražský. Překlad a částečný překlad jsou příjmení: Novýsedlák a Tatrmuž. Dlouhých příjmení je málo; nejdelší naše příjmení je asi Červenomlejnský. Nezvykle znějí příjmení: Patřičný, Matyk, Šemík, Šiml, Vraník, Mičudová, Moník, Moták, Šakal, Širák, Šlajsna, Šmíra, Špás, Špicl, Šupáček a j. Podobná příjmení dávají svým osobám soudničkáři a humoristé. Překvapuje, že mnoho lidí si ponechává příjmení, která mohou býti terčem vtipálkům. Je v tom lpění na zděděném příjmení mnoho krásných rysů, zejména pieta k předkům a vědomí, že ne jméno nositeli, ale nositel jménu vydobývá ceny.

Tyto malé ukázky ze zásoby našich příjmení dosvědčují, že celek našich příjmení jeví značnou rozmanitost; není tu jako u jiných národů velikých jednotvárných celků. Podle článku v amsterodamském časopisu De Telegraaf (český překlad byl ve Výběru v lednu 1942) má skoro šestina Švédů příjmení, která vedou k záměně; jsou to hlavně jména spřežená se *-son,* jako Andersson, Carlsson, Petersson, Nilsson, Svensson a Johansson — tato skupina zaujímá 15% švédských jmen. Podle tak neúplného pramene, jako je telefonní seznam, je ve Štokholmě 6000 Anderssonů, 4700 Johanssonů, 4500 Carlssonů, 3000 Nilssonů a tolikéž Peterssonů. Koná se tam veliká úřední akce na

změnu jmen, poněvadž prý jen pošta má z toho zmatku ročně škody za 20—25 milionů švéd. korun. Podobně je tomu v Dánsku; jména dvou třetin Kodaňanů končí na *-sen* — 50.000 jich slove Hansen. I tam úřední činitelé usilují o změny příjmení. Podobná příjmení mají příslušníci německého kmene Frísů. Jednotvárně působí také spousta srbských a charvátských jmen na *-ić* a bulharských na *-ov*.

Nyní poukáži na několik mluvnických zajímavostí. Příjmení, která vznikla z přivlastňování, je u nás proti jiným národům malé procento a jeví se tu dosti nářečních obměn. Vzácný je typ s příponou *-ův:* Jakubův, Petrův, Hokův, Fojtův (PA = Pražs. adresář), Honzův (K = Kotík). Typ Kubín je běžný. Hojný je (zejména v některých krajích) typ se zakončením *-ů:* Martinů, Adamů, Bártů, Blažků, Franců, Tkalců, Voců, Bratrů a p. Méně častý je typ s příp. *-ůj:* Havlůj a p. Málo je českých příjmení se zakončením *-ov:* Hálkov (PA), Jakubov, Zachov, Pechov, Haštov a p. (K); sem patří asi také Hornof, Romof, Petrof. Nejvzácnější je typ složený: Janový, Jirový, Kubový (PA); domovem je asi v severovýchodních Čechách. Slýchal jsem rodáky ze Dvora Králové říkat na př.: „Kde je kluk Marklovej?“ (= Markl) a p. Také genitiv množ. čísla ustrnul v příjmení: a) Starýchfojtů,[6]) b) Stanovských, Vaškových (PA). Ustrnulý genitiv typu Kovářovic se také tu a tam vyskytuje.

Lze pozorovat, že nesklonná slova tíhnou k některému vzoru: vedle příjmení Nešpory je také Nešpor, Nešpol; vedle příjmení z ustrnulého pádu s předložkou Skamene, Zduba, Odvody je příjmení Odslon (PA) (pův.: z domu U slona), vedle příjmení z celé věty Nechoddomů je Nechoďdoma a Nechodom (PA). U Wintra na str. 88 je jméno Vávra Sehnibutu; myslím, že mnoho složených příjmení původu větného, jako Tlačvoda, Valvoda a p. se přizpůsobilo takto skloňování. Mnohá příjmení z podstatných jmen vzoru *město* přešla ke vzoru *sluha:* Slunečka, Stehna, Strniska, Prkna, Zrna a mnoho jiných (původní tvary: Stehno, Strnisko, Zrno). Sem patří i spřežka Češpivo a Češpiva. Příjmení z ženských křestních jmen, jako Ančička, Alenka, Polenka, Barborka, Eliška, Lidmila, Důra a p. nejsou přespříliš vzácná; tu a tam najdeme i tvary přechýlené: Barbor, Rebek, Sár (PA); nejčastější typ přechýlený je s příponou *-ák:* Maryncák, Voršilák, Zofčák (Sufčák), Zuzák. K typu Barbor nutno poznamenat, že mnoho příjmení z obecných jmen vzoru *žena*

---

[6]) Tento doklad ukazuje, že mnohá příjmení zakončená příponou *-ů* nejsou přídavné jméno přivlastňovací v 1. pádě č. j. s odsutým *-v*, ale druhý pád množného čísla.

přestupuje podobně ke vzoru *had;* z Pražského adresáře vybírám příklady nejjasnější: Malin, Malínek, Louk, Hlávek, Mezer, Lipek, Štik, Trnek, Skalek, Skurek, Svíček, Mouček, Opálek, Peroutek, Chaloupek, Zim, Brádek, Fialek; ze složenin: Melmuk, Kozibrádek. Také příjmení s měkkým zakončením se takto obměňují: Večeř, Bukvic, Hořic. Některé ustupující typy souhláskového skloňování můžeme u příjmení považovat za zaniklé. Kmeny na *-v* kromě příjmení Krev (K) přešly mezi kmeny na *-a:* Broskva, Tykva, Mrkva, Dratva, Houžva (PA), Církva (K). Kmeny na *-n* se skloňují snad už jen tvrdě: u Kámena, Křemena. Zánik původní deklinace pozorujeme i u některých příjmení, která se původně skloňovala podle vzoru *kuře,* srov. nominativy Hraběta, Poupět. Mnohá příjmení ze jmen i sloves byla matrikáři a p. mylně přizpůsobena tvaru spisovnému, odtud Ballý (asi místo Balej), Pelly (asi místo Pelej), Hrabý (m. Hrabí), Nesý (Nesí — rozkazovací způsob), Dobředělý a p.

Naše příjmení se při skloňování ještě i jinak liší od obecných slov, z nichž vznikla. Zůstává většinou stálá, neproměnná kvantita: Kámen — u Kámena (Budějovice), Mráz — u Mráze, Sláma — se Slámou, Pudivítr — u Pudivítra (již. Čechy). Vl. Skalička tomuto vyrovnání říká zánik vnitřní deklinace. Dalším znakem zániku vnitřních změn při skloňování, přechylování a při tvoření přídavných jmen je to, že se někdy zanedbává pohybné *e,* hlavně u příjmení s příponou *-ec*: místo spisovného Švec, Ševce - Ševcová, Kadlec, Kadlce - Kadlcová, Kubec, Kubce - Kubcová slýcháme i čteme nespisovné tvary Švece, Švecová, Kadlece, Kadlecová, Kubecová. Nářečí zhusta podržují tvary původní: u Kalce (na Soběslavsku), u Ševce (hojně u Německého na Noveměstsku na Moravě). Ještě nápadnější chyba je zanedbávat pohyblivé *e* u typů jiných, zejména u příjmení s příponou *-ek;* doma jsem slýchával ženská příjmení vyslovovat Tureková, Broučeková, v Rokycanech jsem četl jméno Vaněková! Příjmení zakončená příponou *-eš* ponechávám stranou; o nich podrobně psal V. Ertl v NŘ. XI, 1927, 31 n.

Překvapuje u příjmení, co nalézáme odchylek od obvyklé nebo očekávané podoby hláskové. Mohu uvésti jen trochu nejzajímavějších příkladů. V příjmeních Vůjtěch a Vůndrová se původní *o* kdysi zdloužilo a dlouhé *ů* zůstalo podnes. Ve složeninách, v nichž je první částí složené přídavné jméno, nastává často krácení: Suchařípa, Malypetr a p. Tu a tam se shledáváme s nářeční samohláskou průvodní: Besmertný, Zerzavý, Hirdina, Hordina. Příjmení typu Novotný, přídavná to jména vzoru *dobrý,* podařilo se ustálit ve spisovném tvaru, ale nalézáme i tvary Holaj, Černaj. Rozšiřování bývá jen uprostřed slov: Schejbal, Honsejk.

Shledáváme se i se spodobou samohlásek téhož slova: Sazama, Savara; s rozlišením: Jeřík a p. Skupina *ol* (*al*) se někdy změnila v *ou*: Oubrecht, Aubrecht, Oubram. Setkáváme se také s přesmykováním hlásek: Adlof, Rudlof, Frolián, Martykán, Stojaspel. Někdy se vyskytne *h* před samohláskami: Harazím, Hadámek; naproti tomu se *h* před souhláskou *r* odsouvá: Radba, Radčanský, Roznata. Velmi často nastala změna *v* v *b*: Balnoha, Bocílková, Bolf, Bicenc, Bilímek, Pabel, Kolčaba; opačná změna: *V*espalec, Vo*v*orský, Shej*v*alová, *V*iskup[7]) I místo *m* a *p* bývá *b*: Triburůžek; Bobysud (= pobí sud). Setkáváme se s hláskou *c* místo očekávaného *s*: Cerafín, Cezemský, Cuchý. V některých polohách je někdy místo *m* souhláska *n*: Arazín, Cezenský, a opačně: Vodňamka. Nalézáme i záměnu *ř* a *ž*: Varvařovský, Zvížecí atd. Příjmení z místních jmen jsou tvořena z kratších i delších kmenů a také v nich se objevují rozmanité změny hlásek, na př.: Budějovský, Budějický, Budějský; Pejřimovský, Peldřimovský; Daublebský, Daublevská, Doblevský. — Z toho ze všeho vidíme, že na ustalování tvarů našich příjmení měli často vliv lidé nedosti znalí spisovného jazyka.

Někteří lidé, zvláště ti, kteří znají jen češtinu, někdy silně pozměňují nečeská příjmení a přizpůsobují je soustavě našich hlásek. Podle zprávy rodiny p. odb. uč. Jaroše přeměňují ve Psárech na Jílovsku příjmení Zeithamml v Cajchán. Gottschalkovi říkají na Lounsku někteří lidé Kočárek. Je zajímavé, že máme i starý doklad: r. 1631/32 se vrátil do té krajiny emigrant „Zachariáš Kočárek (Gottschalk)“; zmiňuje se o něm Bílek v Dějinách konfiskací na str. 1263. M. Šimon Plachý jmenuje v „Pamětech plzenských“ svob. p. z Rumpfu, dvořana císaře Rudolfa II., a obměnou je z něho Ronf (str. 171, 174); z jiného dvořana, svob. p. z Trautsonu, je zase Troucím (170) a Troucín (215). Zuzana Černínová píše: „pan Romháp“ (Kalistovo vydání 152, 153); v „Táborské smolné knize“ čteme: „pana . . . Rumhápa“ (str. 131), a je to vlastně „pana Robmhápa“, jehož jméno třeba odvozovat z tvaru Rabenhaupt.*) — Nejde zde ovšem o nějakou zvláštnost příjmení; takto se obměňují i jména křestní, místní i obecná.

Dosti našich lidí se mylně domnívá, že jsou vzácného cizího,

---

[7]) V tomto příjmení vidím hláskovou změnu českou. Domnívám se, že nemůžeme při této změně *b* ve *v* myslit na vliv italský. České označení tohoto hodnostáře je jednou z památek na vliv saský; prvý pražský biskup byl Sas, proto lze dobře předpokládat, že u nás zdomácněl starosaský tvar *biscop;* změna *o* v *u* je zejména u slov cizích častá.

*) Rosenbaumovi říkají v Křivoklátě Rozsypal, z Hauenschilda se stal v Sloupnici Havelčin a pak dokonce Havelka. (kvh.)

zejména francouzského původu. Myslím, že je k tomu často svedlo příjmení pro ně neprůhledné, nejčastěji německé v nářečním tvaru; takový výklad jsem slyšel o příjmení Poes (je asi z něm. böse), Kortus (Garthaus?), Mareda (ale už ve stč. je toto jméno) a p. Randové soudili, že jejich rod založil španělský voják, ale příjmení Randa je staré české jméno, doložené k r. 1494. (Jaroslav Klika, Čas. Rodop. sp. 1940.)

Nebo zase mnozí lidé stejně romanticky vykládají, že některý cizí velký muž je potomkem pobělohorských exulantů. Na příklad v Holečkových Našich (V, 3. vyd., str. 137) čteme, že českoskalický vystěhovalec Písmárek je snad předek Bismarckův; ale velký kancléř je ve skutečnosti ze starobylého německého rodu a má jméno podle města s hradem u Magdeburku, utvořené podobně jako jméno Königsmark; jméno Bismarck znamená „biskupská marka“, první část je zkrácena jako v slově Bistum, biskupství. (Srov. A. Bähnisch, Die deutschen Personennamen.)

Při výkladu příjmení, ať jde o původ či o tvar, musíme se opírat o doklady a příbuzné tvary, a to hlavně z doby staré. Některý tvar je jasný na první pohled, jindy musíme podniknout důkladný rozbor. U příjmení z méně běžných domáckých tvarů křestních jmen si musíme najít doklady, které obsahují křestní jméno neobměněné ve spojení s příslušným domáckým tvarem. V. Mostecký píše v Dějinách Vodňan I, 32: „u mlýna Haškova (jindy Joháškova)“ — příjmení Hašek není tedy vždy ze jmen Havel a Haštal; jistý Longin se jinak jmenoval *Lojda* (I, 150); jindy se mluví M. o *Krýzovi* (Chrysostomovi) Holoubkovi (I, 217) a o Janovi neboli Jančurovi Řepiši (I, 328).

Nemáme-li podobných dokladů, musíme se spokojit rozborem a úsudkem podle obdoby. Máme-li vyložit třeba příjmení Pakura, které se zdá na pohled cizí, snadno vyvodíme, že je v něm přípona *-ura,* jako je ve jménech Hodura, Janura, Matura, Petura, také Machura, Stachura, Vacura, Vaňura, Vašura a v podobných. Kmen *Pak-* se jistě má k nějakému jménu, jako se má Hod- k Hodislav, Mat- k Matěj a Matouš a pod. V seznamu staročeských jmen najdeme jména Pak a Pakoslav, jde tedy o odvozeninu z některého z nich; místní jméno Pakoměřice připomíná, že bylo ještě jméno Pakomír.

Někdy nemusí být obdoba a souvislost tak jasná nebo je možný výklad několikerý. Názor, že je tu pak marné etymologisovat, je příliš skeptický. Musíme však pečlivě dbát dějin slov a věcí. Za příklad toho, jak musíme přihlížet k dějinám, uvádím příjmení Brambora: znamená nejspíše člověka z Branibor; víme, že brambory u nás zdomácněly až za Marie Terezie, a pří-

jmení Brambor uvádí Winter ve své Kapitole o příjmeních už k r. 1579.

Dějiny slov také ukazují, že mnoho německých příjmení není dědictvím po německých předcích, že jich nabyli čeští lidé. Mnozí Francové dostali své příjmení v čistě českém prostředí; koncem 17. a v 18. století se u křestního jména František totiž užívalo podoby Franc; podobně to platí o jméně Hendrych a o jiných. Také mnozí zaměstnanci byli označováni německými slovy; v XIII. roč. Čas. Rod. spol. (str. 56) čteme, že kdosi byl „foreitem" p. krajského hejtmana (1719); kousek dále se dovídáme, že byl oddán „freit" od kumpanie Kriplovy (t.), jistý Černý byl knížecím „hamlknechtem" (95), Jan Paducha „laufrem" (120). S tohoto hlediska se musíme dívat na mnohá z našich příjmení s německou podobou.

Mnohdy jsou podávány výklady našich příjmení obdobné výkladům místních jmen podle vzoru: Litomyšl — líto mi šle. Někdy se ukvapí i znalci. Nestačí spekulace, musí být opřena o materiál, o jeho rozbor a srovnání. Uvedu několik příkladů. Jeden velmi zasloužilý archivář vykládá v letošním (XVI.) roč. Časopisu Rodop. spol.: ‚Na Prácheňsku tolik Myklasů a Plevků, to jako: já sedlák, my sedláci jsme klas, ale vy chalupníci plevy." Myslím však, že příjmení Miklas je odvozeno ze jména Mikl, vyskytujícího se také v jižních Čechách, a to je ze jména Mikuláš. Nebo jiný výklad: „Ptali se mezi sebou: Kak si = jak se máš? proto Kaksové." Třebas nedovedu toto jméno přesně vyložiti, musím zamítnout onu etymologii a spokojit se zařáděním do příbuzenstva příjmení Kakeš, Kakos, Kakuška a místních jmen Kakovice, Kakanov, Kakejcov. Výše jsem poukázal na doklad z díla V. Mosteckého, vysvětlující příjmení Krejsa (změna *k* v *ch* není vzácná mezi našimi příjmeními). Autor cit. článku podává kousek dále opět výklad, s nímž nemohu souhlasit: „Ve srážce s nepřítelem druh druha napomínal: Krej sa = krej si hlavu štítem, z toho Krejsa, prastaré příjmení." Příjmení Halek (čteme a slyšíme však vždy Hálek!) nelze vykládat z Michálek, ale se Strakou z Havel (Hála, zdrobnělé Hálek). Nelze také říci: „Mokrý či Vodák" — vodák bylo staré městské zaměstnání. Právě tak chybné je považovat za „názvy z vojny" příjmení Vališ, Velíšek — jsou to domácké tvary křestních jmen. Nesouhlasím ani s výkladem, že příjmení Zubatej, Teplej někdo dostal proto, že měl „ostrou hubu". Nemůžeme říci, že „pohodlí ve výslovnosti změnilo" příjmení Předota v Přída, Šťastný ve Šťástka, Částka, Nemytka ve Smitka (je asi ze Smítko), Karel, Karlec v Kadlec (to je Tkadlec!) a tak pod.; jsou to buď samostatná

hypokoristika téhož jména, nebo jména naprosto jiná. Každý výklad musíme dokládat výpisy z pramenů a dbát při něm vývoje jazyka a historie jmen obdobných.

Václav Machek:

Drobné výklady o jménech rostlin.

(Viz NŘ. XXVIII, 106 n.)

3. *Chřest.*

Tato rostlina (Asparagus off.), asi od 15. století pěstovaná jako zelenina, mívala v staré době jistou úlohu v lékařství (při nemocech ledvin a močového měchýře), vedle toho však, jak uvidíme z jejího jména, úlohu ještě jinou.

Jméno *chřest* je jen v češtině. V staré době zní *chřěst*, muž. rodu.*) Pokus o výklad toho slova nalézáme dosud jen jediný: u Bernekera I, 402 je *chřěst* uveden pod *chręstati* (nč. *chřestiti* atd.), je to prý vlastně ‚výhonek' (Sproß), oslabením ze základní předstvy „mit Geräusch hervorbrechen". Není třeba se u tohoto pokusu zdržovati.

Místo podoby *chřěst* je v jednom starém rostlináři *nechřest*, a to zcela zřetelně s významem ‚asparagus'. Bylo to slovo běžné, ale normálně znamenalo „absinthium", t. j. druh pelyňku. Gebauer má (Sl. II, 549) doklady, z nichž vyplývají pro ‚druh pelyňku' podoby *nechrast(ie), nechrašč, nechřest*. Ku podivu zachovalo se toto slovo v jednom nářečí do dnešní doby: na moravském Podluží dosud znají *nechrašč* (*-á-*) ‚černobýl'.[1] Je to svědectví nadmíru vítané. Není pochyby, že Podlužané zachovali zcela přesně i původní význam:**) černobýl je druh pelyňku Artemisia vulgaris, rostlina velmi vážená v lidovém lékařství, ale i magická (chrání proti rozličným nehodám).[2] Podlužané nás

---

*) V Gebauerově Stč. slovníku se udává rod ženský. Ale ten, jak je vidět z Jungmanna se jeví toliko v Jungmannově prameni „Flor.", což bude Preslova Flora čechica z 1819, nikoli Kronika o milosti Floria a Biancofory z 1519, jak by se zdálo ze seznamu pramenů. Později Presl kladl rod mužský. Ten je i v obecném usu. Nechybíme proto, jestliže Gebauera v tomto smyslu opravíme. — Kromě slova *chřest* má G. i *chřěšč*. Ukázali jsme však v NŘ. (XXVIII, 125), že to je jistá houba. Jen doklad z RostlD. by snad byl ‚chřest', ale není nám toho času možné to zjistiti.

**) Jiní pomýšlejí na jiné druhy pelyňku (viz Jungmanna pod *nechrast*); podle Presla, Všeob. rostlinopis 907, je *n.* pelyněk pontický.

tedy poučují, že z našich asi pěti domácích odrůd pelyňku stč. *nechrašč* byl právě černobýl; máme ostatně pro to i potvrzení nepřímé (v. níže). Kromě toho je na Slovensku *kres* ‚druh pelyňku' (Kálal), nepochybně z **nekrest*.

Dále máme na Hané slovo podobné *nekřest* = č. *netřesk*, Sempervivum tectorum (Bartoš). Úloha netřesku je každému známa. Ještě v dnešních dobách jej najdeme na doškových střechách venkovských chalup; má na nich své vydržené místo jako ochránce proti hromu, a i když nyní lidé věří více hromosvodu, přec jenom si netřesk hájí svého místa dosud s úspěchem.

Podobnost jmen u těchto tří rostlin, chřestu, černobýlu a netřesku, vzbuzuje domněnku, že je tu něco společného. A vskutku je společným rysem to, že všechny tři — nejen netřesk! — mívaly úlohu chrániti proti hromu. Potvrzuje se to z jiných svědectví. Chřest se staročesky nazýval též *hromové kořenie* (v. Gebauer), kterýžto výraz mluví sám za sebe; týž výraz je jako synonymum i při hesle *nechřest* = spargus; u jiných Slovanů pak má chřest — kromě jiných jmen — názvy r. *gromovoj koreń, gromovoj podčos*, p. *gromowy korzen, gromowe ziele*, hl. *hromowy korjeń, hromak*.[3] O černobýlu pak máme to dosvědčeno od Němců: u nich má černobýl kromě mnoha jiných jmen též název *Donnerkraut*.[4]

Máme zde tedy zřetelnou podobnost názvů a společný podklad významový. Nelze se vyhnouti závěru, že při výrazu *nechřest* a pod. jde o jedno jediné společné jméno se společným významovým obsahem. Za nejvlastnější nebo nejstarší jeho podobu v češtině klademe *nechřěst* a tvrdíme, že vyjadřuje právě onu ochrannou úlohu těchto tří rostlin proti úderu blesku. S kterým slovesem však možno je spojiti? Není jiné možnosti nežli *chřěstnúti*, nč. *chřástnouti, křástnouti*:***) můžeme *chřástnouti* někoho břinkovicí nebo můžeme *chřástnouti* dveřmi, můžeme *křastnouti* mečem do přilby (vše z Přír. slovníku); v lašském nářečí *chrastnuł ho* = uhodil, *chrastnuł* sebum na zem = praštil (Bartoš). Významy jinoslovanské ukazují, že slovesu **chręstati* můžeme přičísti asi význam našeho *praskati*, a to ve všech stupních síly, od slabého praskotu třeba chrupavek až do „prásknutí" hromu. *Nechřěst* bude tedy postverbální útvar k *chřěstnúti* a znamenati bude tedy obecně kteroukoli rostlinu, jejímž úkolem je chrániti dům, aby do něho „neprásklo".

Jenže lidové pověry jsou podrobeny pronikavým proměnám; přetvářejí se často k nepoznání, živoří nebo úplně mizejí. U čer-

***) Rozdíl mezi *-řě-* a *-řá-* je pouze kvantitativní, obé je z *-rę-*.

nobýlu upadla jeho ochranná úloha u nás v zapomenutí docela; kdybychom neměli svědectví z Německa, nemohli bychom dokázati, že se stč. *nechrast* vztahuje k téže pověře. U chřestu pak nemáme z Německa nic, zato však máme synonymum *hromové kořenie* a podobná u jiných Slovanů, mluvící řečí velmi jasnou, a jediný doklad pro formu *nechřest*. Proč z *nechřěst* odpadlo *ne-*, uhodneme snadno: když se ta bylina začala pěstovat jako zelenina, zapomínali už zastrkovat ji za okna a mezi trámy, aby odvrátili božího posla. Vymizelo vědomí o etymologickém obsahu toho názvu, *ne-* se jevilo nesmyslným, nebylo v povědomí mluvících osob ničím odůvodněno, a proto odpadlo; snad i proto, aby se rozlišil *nechřest* = černobýl od asparagu.

U netřesku se ona víra, jak povědomo, drží dosud. Na př. Košťál praví: „Netřesk prý chrání stavení před hromem a ohněm; věřiť se, že tam boží posel neuhodí, kde mají na střeše netřesk.“ O Němcích to oznamuje Mattioli (vyd. Veleslavínovo 406): „Netřesk jmenují Němci *Hauswurcz* und *Donderbar*, protože se domnívají, když ta bylina na domě roste, že tu žádné povětří, ani hrom nebije.“ Jedno středolatinské synonymum netřesku zní *tonitrua* (od lat. *tonitrus* ‚hrom‘).[5] Naše názvy pocházejí vesměs z *nechřěst*. Mor. *nekřest* (též na Přibyslavsku, NŘ 26, 215) zachovalo starou podobu ještě nejvěrněji; zpravidla se v *nekřest* přemístilo *t* a *k* (pod vlivem slovesa *třískati*, hrom *tříská*) a vznikl tvar *netřesk* (sloven. *netresk*); z toho je dále mor.-slov. *hromotřesk* (sloven. *hromotresk*), han. *hromostřesk*;[6] jiné zkomoleniny jsou *netřes* na Náchodsku[7] a sloven. *neškreč* (toto z **nekrešč*).

Přehlédnuvše takto, co je v našem jazyku, bez rozpaků připojíme do hořejší skupiny i ukr. nář. *neforošč* a r. nář. *nechvorošč*, obé ‚pelyněk ladní‘.[8] Základní sloveso **chręstnǫti* (ukr. *chrjásnuty*, r. *chrjasnúť*) bylo zde vytlačeno slovesem r. nář. *chvorostiť*[9] téhož významu.*) Vliv ten byl umožněn podobností nebo i shodností významu a tím, že slova zvukodobná mohou ve svých hláskách značně kolísati. Hledíme-li k tomu, že název *nechvorošč* je lidový až daleko na východě, musíme uznati, že označení jistých rostlin jako ochranných proti hromu, *ne-chręstъ* (po př. *-jь*) nebo *ne-chvorst-jь*, je dosti staré, i když něco přesnějšího o tom a o původu té pověry zatím říci nemůžeme.

1 Folprecht, Výr. zpráva 1. č. reálky v Plzni 1907/8, 13. — 2 Mattioli-Hájek 256, Košťál 67 n. — 3 Podle Anenkova, Botan. slov. z r. 1878. — 4 Marzell, Wb. d. d. Pflanzennamen (Artemisia). — 5 H. Fischer 284. — 6 Spitzner

*) Annenkov 48 myslil, že *nechvorošč* pošlo — vzhledem k léčivosti té rostliny — od (*ne*) *chvorať*, *chvorost* (t. j. od *chorý*).

ČVMSO III (1886). — [7] Šulc, Čas. spol. přátel starožitností českých 1916, 138. — [8] Annenkov. — [9] O něm Berneker I, 409.

4. *Šípek.*

Naše divoká růže (Rosa canina L. a podobné druhy) má domácí jméno *šípek*. Naproti tomu slovo *růže* k nám přišlo ze západu až s lékařskou kulturou stolisté růže;**) jeho pramenem je lat. *rosa,* samo přejaté odněkud z Přední Asie.

Šípek je slovo prastarého původu. Příbuzné výrazy u jiných Slovanů svědčí, že takový název byl už v době praslovanské. Jsou to ukr. *šypčák, šypšýna,* r. *šipóvnik, šipec, šipnjak, šipičnik* a j. ‚keř šípkový', hl. *šipka,* dl. *šypka,* bulh. *šipka* ‚plod šípkový'; chrv. *šip, šipak, šipek* může znamenati to i ono. Kdybychom měli určiti, patřilo-li to slovo původně keři nebo plodu, rozhodli bychom se pro plod; vedou k tomu východoslovanské odvozeniny a pak i ta úvaha, že lid si všímá především rostlinných plodů, pokud mu mohou sloužiti; slova jako *jahodník, maliník* nejsou a nebyla lidová. Hledíce k rodu, můžeme stanoviti[1], že ženské jméno *šip(ъk)a* je asi původní, praslovanský název šípkových plodů. Keř sám byl označován asi výrazy „šípkový keř", „šípkovina", „šípkovčí" (srv. lidové *malinovčí*), r. *šipovnik* a pod., odtud asi zpětným pochodem vzniklo naše zkrácené označení *šípek* v mužském rodě.

Odpověď na otázku o původu slova *šipa* se zdá velmi snadná: přece od *šíp,* neboť ten keř je trnitý. Tak si to jistě vyložil každý, jakmile se s šípkovou růží seznámil. A mohl by to podepříti i „vědecky": r. *šip* znamená ‚osten, trn'. U Němců se objevilo srovnání jiné: Schade, Zupitza, Hirt (ostatně i náš Miklosich v Lex.) poukázali na něm. *Hiefe, Hiffe* žen. r., což jsou „šipinky" (plody šípkové růže), dosud v jihozápadním Německu (podle Kretschmerovy Wortgeographie). Odkazy byly vždy rozpačité, neboť ty tvary ukazují na to, že na počátku slova byla původně hrdelnice; v slovníku Walda-Pokorného I, 380 jsou pod heslem **keub-*. Ve skutečnosti se ty nesnáze dají odkliditi. Na počátku slova je ovšem předgermánské *k,* a to je vskutku původní. Na štěstí máme nyní prostředek, jak s ním smířiti naše *š*. Vyložil jsem v Slavii před několika lety (srv. NŘ XXIII, 147), že naše *ch* (a *š* před měkkými samohláskami) může býti expresivní substitucí za starší hrdelnice *k* nebo *g*. Je tedy *šipa* za **kipa*. Střídnice na konci základu *f, p* (angl. *hip*) nemusí

**) Růži pěstovali lékárníci nejprve jako rostlinu léčivou. Okrasnou se stala až zásluhou církve, když byla povýšena za symbol nebo atribut P. Marie (M. Heyne, D. Hausaltertümer I, 87).

ukazovat nutně na předgermánské *b*, může to býti výsledek za *p* po přízvuku. Máme tu společný název slovansko-germánský; rozdíly v samohlásce bych vysvětlil tak, že obé, předslovanské **keipa* i předgermánské **keupa*, je převzato z třetího jazyka, z jazyka neindoevropských obyvatelů střední Evropy, tak jako tím způsobem vysvětlíme na př. kolísání *o*/*e* (a přesmyk souhlásek) v našem *lebeda*/*loboda*, něm. *Melde* (z **belde, b* z *bh*) a litev. *balanda*. Tato domněnka o praevropském původu není jen nouzová hypothesa.***) Ukázalo se mi u jistého počtu slovanských a germánských slov, zvláště z říše živočišné a rostlinné, že zřejmě náleží k sobě, i když se v podrobnostech různí (na př. *smъržь* — *Morchel*, v. NŘ XXVIII, 123, *gylъ* — něm. *Goll* ‚hýl', *vьlga* ‚žluva' — něm. *Wide-walch* téhož významu).

Podobnost se slovem *šíp* je pouze náhodná. *Šíp* je především jistá zbraň, a ten význam je tak přesný a vyhraněný, že nikdy bychom neřekli, že nějaký keř má šípy; vždy má jen *trny*. To, že v ruštině *šip* je ‚osten, trn', bude výsledkem zpětného postupu: ze *šipovnik* bylo abstrahováno *šip* ‚trn'. Tento zvláštní vývoj byl umožněn tím, že se tam zachoval starobylý název zbraně šípu *střela* (příbuzný s něm. *Strahl*, což původně také znamenalo šíp), a metafora, o níž hned promluvíme, na tom území nepronikla. Máme-li pravdu, že *šipa* byl původně plod tohoto keře a ne keř sám, bude druhotnost toho jazykového postupu patrná každému. Abychom však laskavého čtenáře přesvědčili úplně, že *šípek* a *šíp* spolu nesouvisí, musíme mu osvětliti i původ slova *šíp*. To slovo — podobně jako většina domácích slov s *š*- na počátku — bylo nám zcela neprůhledné, a ještě r. 1938, kdy jsem v Slavii vydával práci o *ch*, nevěděl jsem si s ním rady. Nyní, tak mám za to, mohu jeho původ osvětliti už lépe. Umožňuje to dl. význam toho slova. Tam *šyp* (*šypa*) znamená — kromě šípu-střely — také nezralé, zakrvavené péro. Zralé, dospělé péro se ptáku vytrhne bez nesnází nebo i vypadne samo; vytrhneme-li péro nedospělé, zůstane na něm trochu krve; jde to ztěžka a zvířeti se udělá citelná bolest. Nuže, stonek u péra, nedospělé péro, mladé peří má staré jméno *pisk* (je v Příručním slovníku), už praslovanské (*piskъ* souvisí se stind. *piččhám*, jak ukázal Zubatý; dodávám, že *ččh* je prastarý prákrtismus za *sk*). Má-li *šyp* onde týž význam co *pisk*, dovoluje to usouditi, že *šipъ* pochází z **ksipъ* (*ks* dalo *š* zcela pravidelně), to pak přesmykem z *piskъ*. Přesmyk se udál ovšem již v době praslovanské;

***) U nás ji u četných slov hlásá, jak známo, především J. Janko; viz v NŘ referáty o jeho výkladech otiskovaných v Časopisu pro mod. filologii a j.

přitom mohly oba tvary, *piskъ* i nové *šipъ*, žíti vedle sebe. Ale jazyk brzo přidělil novému slovu jiný význam: nějaký vtipkář, tahaje druhovi z rány zakrvácenou *střelu* (to bylo praslovanské jméno šípu!), na konci opatřenou peřím, vzpomněl si při sténání raněného, že to je skoro tak, jako když se ptáku vytrhává nezralé péro; na jednom konci stonku zakrvácená špička, na druhém opeření: šíp je takové veliké péro. Vtipná metafora o podobnosti pisků = šípů se zalíbila a všude — mimo východní oblast a část Balkánu — pronikla, vyhranil se nový význam slova *šipъ* a ovládl, jen v oné braniborské rovině se podivnou náhodou jako relikt udržel původní význam toho slova.

Nevím, zdali jsem laskavého čtenáře přesvědčil. Ale i kdyby ne úplně, snad jsem aspoň podkopal pohodlné domnění, že rostlinný název *šípek* je od slova *šíp*.

Vlad. J. Sedlák:

Nouze naučila Dalibora housti.

Když v letošním Smetanově jubilejním roce častěji než kdy jindy zazníval podmanivý motiv z „Dalibora", tu také opět a opět ožívala vzpomínka na historické události, které jsou zidealisovány v ději Smetanovy opery. V červenci r. 1496 se vojensky zdvihli poddaní lidé na statku Ploskovicích, protože již déle nemohli nésti nepravé a vymyšlené roboty na ně uvalované. Mocí vzali tvrz Ploskovice jejímu majiteli Adamovi Ploskovskému z Drahonic, a tomu nezbývalo, než aby se svými lidmi učinil smlouvu. Tato smlouva byla potom dokonána v Leitmeritz; tam se Adam svým lidem zapsal a lidé se, jsouce od něho listem propuštěni, poddali se vším ploskovským zbožím přítomnému Daliborovi z Kozojed. Tento mladý rytíř, jenž nedávno předtím dostal od otce Alše z Kozojed (na Lounsku) za svůj díl ves Mneteš pod Řípem, ujal se správy nabytého statku, kdežto Adam Ploskovský se utekl o pomoc k zemskému soudu.

Zemský soud nalezl někdy v letních měsících r. 1497 za právo, že kdokoli by přijal v obranu poddané, kteří se svému pánu zprotivili a jeho statek mu odňali, takový jest hrdlo propadl a statek jím ujatý má býti navrácen původnímu majiteli. Patrně na podkladě tohoto nálezu byl Dalibor jat a vsazen do okrouhlé věže na konci pražského hradu nad údolím Brusnice; ta věž byla krátce předtím znovu vystavěna na starých základech z doby Přemysla Otakara II. Ploskovští poddaní byli donuceni,

aby vrátili propouštěcí list, a když jej měl Adam Ploskovský v ruce, obžaloval Dalibora z Kozojed na zemském soudě, že přijal v této mírné a pokojné zemi proti řádu a právu jeho statek, kterýž byl jemu od jeho lidí mocí vzat. Marně se Dalibor omlouval, že neukázal žádné moci a že se ploskovští poddaní jemu dobrovolně poddali. Páni a vladykové rozhodli na plném soudu dne 13. března 1498, aby Ploskovice byly postoupeny původnímu majiteli a Dalibor aby byl na hrdle potrestán, neboť přijal k sobě statek nepravě vzatý. Podle svědectví kronikáře Hájka z Libočan byl potom ortel na Daliborovi také vykonán.

Pře mezi Adamem Ploskovským z Drahonic a Daliborem z Kozojed vzbudila značný rozruch po všem království a vzpomínka na ni zůstala dlouho v paměti jak právníků, pro něž byla první pří toho druhu a zároveň hojně opisovaným vzorem pro podobné případy v budoucnosti, tak i prostého lidu. Lid ovšem nezaujal násilný utlačovatel sedláků Adam z Drahonic, který, když se octl v tísni, propustil poddané, jen aby zachoval své hrdlo a mohl se dostaviti na zemský soud s žádostí o pomoc. Tím sice jednal podle zemských zákonů, neboť nebránil zlu a vyčkal práva i soudu, avšak zároveň ukázal zbabělou povahu. Lidu musil býti milejší ten, který s mužnou odhodlaností přijal pod svou ochranu vzbouřené poddané a postavil se tím proti ostatní šlechtě, jež právě tehdy provedla ujařmení sedláků. A snad právě to způsobilo, že vypravování o Daliborovi bylo tak dlouho přenášeno s pokolení na pokolení u Pražanů, kteří vedli okolo r. 1500 se šlechtou těžký a nerovný boj o uznání nebývalých svobod a práv, získaných v době bezkráloví za husitských válek. Snad také Pražané znali Dalibora z Kozojed z dřívějších let, neboť někteří členové jeho rodu žili v XV. stol. na Novém Městě ve vlastních domech.

Daliborův osud tak zapůsobil na duši pražského lidu, že lid bezejmennou dotud hradební věž za purkrabským palácem na pražském hradě, v níž byl Dalibor vězněn, na věčnou paměť nazval Daliborkou, kterýžto název je doložen již r. 1526 v listě nejvyššího purkrabí pražského Zdeňka Lva z Rožmitála Václavovi Trčkovi z Vitěnce, aby kterýs vězeň byl vsazen do Daliborky. Kromě toho si pražský lid po staletí vypravovával, že Dalibor hrál ve vězení na housle. Podle vypravování kronikáře Beckovského si Dalibor ve vězení koupil housle, aby se povyrazil v tesknosti, a ačkoliv je nikdy před tím neměl v rukou, tak znamenitě se vycvičil, že se mu nikdo v Praze toho času nemohl ve hře na housle vyrovnati. Každodenně se scházívalo mnoho lidu u Daliborky, která byla tehdy o dvě patra vyšší

a vynikala nad dvůr purkrabství, jen aby slyšeli jeho hru. A když Dalibor žádal od posluchačů almužnu, z níž by zaplatil podle tehdejšího zvyku své žalařování, tak hojně mu ji udělovali, že po čas věznění nouzi netrpěl. Odtud vzniklo přísloví, že „nouze naučila Dalibora housti".

Beckovského vypravování, jež nově zpracoval Al. *Jirásek* v „Starých pověstech českých" a Ad. *Wenig* v „Starých pověstech pražských", bylo dosud pokládáno za pověst, která vznikla později u lidu, aby bylo vysvětleno přísloví o Daliboru. Proto se dály rozličné pokusy, aby uvedená pověst byla vysvětlena jiným způsobem, přesvědčivějším a výstižnějším. Tak na př. známý spisovatel historických románů Jos. *Svátek* byl přesvědčen, že Dalibor byl ve vězení mučen na skřipci, zvaném též housle (v. *Jungmannův* Slovník). Na tomto mučicím skřipci, jímž byl v podstatě žebřík opatřený provazy neboli strunami k napínání zločince vyslýchaného útrpným právem, vedl prý Dalibor „nářek tak divý, že zoufalý jeho křik bylo okny mučírny ven slyšeti, a to přivábilo kolemjdoucí lid, jenž pak posměšně pravil o vinníkovi tomto, který dříve nechtěl k své vině se znáti, kterak jej nouze, totiž bolest, naučila na houslích hráti, čili jinými slovy pravdu o zločinu mu přičítaném vypovídati". Svátkovo mínění nebylo bez podstaty, neboť nasvědčovala mu i druhá podoba přísloví o Daliboru: „Mistr Nouze naučil Dalibora housti". Mistrovský titul opravdu byl katům dáván, a tak bylo alespoň trochu pocteno jejich nečestné řemeslo.

Proti Svátkově domněnce stojí to, že mučení na skřipci neboli „hraní na housle" donucovalo zločince, aby na trápení „zpívali a oznamovali", jak se kdysi říkávalo (Čas. Č. Mus. 1832, 324), a že pro sloveso *housti* ve významu „vypovídati" není dokladů. Kromě toho třeba také uvésti, že středověké soudnictví při vší krutosti nezneužívalo mučení a lidé dobré pověsti nebyli mučeni, nespáchali-li zločin, jehož příčiny a pozadí musely býti řádně osvětleny. Z historie je známo, že byl mučen na př. pověstný odpůrce císaře a krále Zikmunda Roháč z Dubé, a to patrně proto, aby prozradil své spoluvinníky, kteří dosud na svobodě brojili potajmu proti králi. Avšak Daliborova vina byla zřejmá, nestál v pozadí spiknutí ploskovských sedláků, jak se domýšlel klamně zpravující kronikář Hájek, a proto je také malá pravděpodobnost, že Dalibor byl mučen.

Přesto bylo Svátkovo vysvětlení pověsti o Daliboru přijímáno a je mnohými uznáváno dodnes. Z protivných hlasů třeba tu uvésti mínění *Kuzmovo* v Lidových novinách z 22/IX 1942. *Kuzma* se domnívá, že „Dalibora" vytvořila časem ústa lidu

z „daliboha“, to jest lenocha říkajícího „Dá-li Bůh“. Avšak Kuzmovo mínění nelze přijmouti, neboť nějaké „daliboh“ jako jméno obecné není náležitě dosvědčeno a také proměna „daliboha“ v „Dalibora“ je nepravděpodobná. Podobně také sotva možná je druhá domněnka Kuzmova, že podnět ke vzniku pověsti o Daliboru dal Komenský výkladem přísloví o Daliboru ve sbírce přísloví „Moudrost starých předků“, že „Dalibor nějaký schudna do muziky se dal a hudbou se živil“. Komenský na svých cestách pobyl v Praze vždy jen krátce, a není proto divu, že nepoznal tklivé vypravování o rytíři Daliboru a jeho tragickém konci.

K uvedeným pokusům o výklad přísloví, že „nouze naučila Dalibora housti“, třeba připomenouti, že výklady přísloví nemohou vésti k platným závěrům, neopírají-li se o staré doklady, jak se vskutku toho onoho přísloví užívalo. Svátek i Kuzma takový doklad pro přísloví o Daliboru neměli a opírali se jen o sbírky přísloví, z nichž nejstarší vznikly v 2. pol. XVI. věku (srv. *Flajšhansova* „Česká přísloví“). Proto také jsou jejich mínění v rozporu s písemnou památkou, snad jedinou dochovanou ze starší doby. Léta Páně 1531 dne 13. března sepsal svůj kšaft měštěnín Starého Města pražského mistr Václav Daniel z Javořice a rozdělil v něm majetek mezi manželku Reginu a bratra Natanaele s tou podmínkou, že kdyby Natanael „chtěl lotrovati a marně utráceti ožíraje se“, neměl dostati nic, neboť by Daniel „nerad přidával podpalu k jeho zlému“ a raději by viděl, „aby nouze naučila Dalibora housti“ (*Teige,* Základy místopisu I, 546). Tato zpráva je velmi důležitá, neboť v ní bylo již za 33 let po Daliborově smrti užito přísloví o Daliboru v tom smyslu, jaký mu přikládali Komenský i Beckovský a v jakém se ho užívá dodnes.

Mistr Václav Daniel byl syn Daniela bakaláře, radního písaře Starého Města pražského v letech 1486-97, majitele dvou domů, č. p. 452-I „U červeného orla“ v Jilské ulici od r. 1486 do r. 1490 a č. p. 502-I „U Fortuny“ na tarmarku u kostela sv. Havla od r. 1490, i váženého konšela městské rady staroměstské 1510-15. Václav Daniel studoval na pražské universitě a neopustil ji ani po ukončení studií, uzavřených nejprve r. 1510 dosažením hodnosti bakaláře a potom r. 1513 jmenováním mistrem (Lib. dec. II, 235 a 245). Počítá-li se, že Václav Danielův dosáhl titulu mistra asi ve 20 letech, narodil se někdy na počátku devadesátých let XV. stol. Už jako malý chlapec si mohl zapamatovati význačné události zběhlé na sklonku století v pražských městech i na královském hradě, a žil v době, kdy paměť na Dalibora byla ještě zcela živá. Proto sotva by byl mohl mistr Václav užíti

v svém kšaftu přísloví o Daliboru v jiném smyslu, než jaký mu daly skutečné události. Proto také je třeba položiti si otázku, zda není vypravování o Daliboru pravdivé, zvláště když v něm nejsou prvky, které by tuto pověst buď usvědčovaly z nepravdy, nebo by aspoň posunovaly její vznik do novější doby. Nic takového ve zkazce o Daliboru není, a proto musí tato pověst získati i zastánce, kteří by věřili v její historické jádro. Důležité je také to, že mistr Václav Daniel užil kratšího tvaru přísloví. Tvar přísloví o Daliboru, v němž je nouze zosobněna tím, že je jí přidán mistrovský titul, je doložen po prvé až u Blahoslava v jeho sbírce přísloví z r. 1570; odtud pak byl opisován do nových sbírek. To je již vlastně doklad neporozumění původnímu významu přísloví a proměny historického jádra v pověst.

Hlavní literatura.

J. *Beckovský,* Poselkyně starých příběhův českých, díl I (Praha 1700), str. 971. V. *Hájek z Libočan.* Kronika česká (Praha 1541), fol. 458v. J. *Svátek,* Věž Daliborka na hradě pražském. Zlatá Praha, roč. 1886, str. 182. J. *Svátek,* Obrazy z kulturních dějin českých, díl II (Praha 1891), str. 155 a 160. V. V. *Tomek,* Dějepis města Prahy, díl VIII (Praha 1891), str. 12 a 98; díl IX (Praha 1893), str. 274-5; díl X (Praha 1894), str. 140-2. Č. *Zíbrt,* Bibliografie české historie, díl I (Praha 1900), č. 8126.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Jaroslava Reitmannová, Ponorná řeka. Román. Vyšlo roku 1944 nákladem Noviny v Praze. Str. 265.

Čtenářům se představila novicka naší epické prózy Jaroslava Reitmannová tímto románem, prokresleným dynamickým obrazem malého města. Autorka jím osvědčila spisovatelské nadání i jemný smysl pozorovatelský, umocněný uměním nahmatat jemné nitky dějové, vycházející z téže základny, spojit je v epický tok a překlenout jednotným a jednotícím řádem. Děj nás uvádí do městečka (jak vábí mu dát Drdův přívlastek „na dlani"), jež se jmenuje symbolisujícím jménem Betlem. Rozvíjí se před námi film ze života všech vrstev obyvatel od zámeckých pánů až po cihláře, rozehrává se řada typických postav a jimi se zobrazuje maloměstský život, plný snažení a námahy, intrik i falše. Epickou záminkou je utrpení a smrt mladičké Magdaleny Cabicarové, matky nemanželského dítěte. Magdalena v městské nemocnici čeká návštěvu a odpuštění pohněvané matky. Utrpení pacientčino je voda na mlýn pro rodinu lékárníkovu, jež se snaží intrikami vyhostit primáře Bervidu ze zámecké přízně a na jeho místo v nemocnici dosadit lékárníkova

synovce. Využívá se čistého přátelského poměru primářovy ženy Sabiny k místnímu učiteli Bílkovi. Do tažení lékárny proti nemocnici je zapleten místní časopis, je využito ženské ješitnosti i mužské tvrdohlavosti; odraz skrytého konfliktu lze pozorovat v hospodě i na ochotnické scéně. Příběh Magdaleny Cabicarové tvoří stále rámec. Neústupnost matky Cabicarové situaci jen přiostřuje. Magdalena umírá v horečné touze po matčině odpuštění. Umírá ve chvíli, kdy primář není přítomen v nemocnici. Zdá se, že lékárna dosáhne svého. Reitmannová rozpletla události denního života v městečku v jemné nitky a postavila je spolu do takového kontrastu, že se zdá, že se všichni obyvatelé Betlema vespolek stanou nepřáteli. Ale „dobrý duch Betlema“ zasáhne v pravé chvíli. Právo se postaví na stranu pravdy. Starý pán ze zámku na betlemském návrší sejde dolů do městečka, navštíví děcko mrtvé Magdaleny a sám pomůže obnovit řád. I matka Cabicarová se umoudří a ujme se vnoučátka. Pravda a řád zvítězí.

Život v Betlemě je jako ponorná řeka; čas od času v jednotlivých událostech prosakuje na povrch; kdo dovede naslouchat, slyší ji hučet i pod povrchem. To je hlavní záměr Reitmannové, vidět pod vnější podobou věcí a dějů jejich vnitřní spojitost.

Je těžko rozhodnout, má-li být Reitmannová charakterisována jako typ epický či spíše reflexivně lyrický. Je nesporné, že její epické pasáže jsou nad obyčej životné, bystře vypozorované a obratně stavěné. Zvláště osobitá je snaha, jistě vědomá, rozkládat jednotlivé situace v řadu drobných dějů zdánlivě na sobě nezávislých, ale přece charakteristických pro danou chvíli. V jazykové výstavbě se tento epický rozklad projevuje prostým přiřaďováním krátkých, nesložitých vět. Odchod Magdaleny Cabicarové z domova po roztržce s matkou je líčen takto:

Magdalena se otočila a pevně sešla s půdy dolů. Převlékla se. Přezula. Ze všedních šatů si udělala malý uzlík. Vyšla z domu a ani se neohlédla. Na dvoře pohladila psa. Přátelsky zavrtěl ocasem. Pak vykročila na bílou, nataženou hedvábnou nit, která ji odvede odtud. (14)

Podobný způsob nalézáme, když se vysvětluje, jak láska změnila Anežku Pertlíkovou, do té chvíle chloubu ochotnické scény.

Divadlo v Betlemě není žádná kratochvíle. To je vážná věc, i když se občas všichni od srdce zasmějí. Divadlu se upíšeš jak čertu. A musíš večer co večer do šatny, ať jsi třeba nachlazen a venku se čerti žení. A Ančka najednou začala vynechávat. Po procházkách chodit. S mámou dohromady hlavy dávat. Tajemně si šeptat. A odmítla hrát. Pan ženich si nepřeje, aby Ančka hrála divadlo! (143)

Poněkud složitěji, ale přece v jádře týmž způsobem je líčena scéna, v níž redaktor Dvojan, dosud rozechvěný ze zákroku pri-

máře Bervidy proti článkům nemocnici nepřátelským, přijímá telefonické pozvání vrchního ze zámku na hon. Je z ní jasně vidět Dvojanův poměr k zámku.

Zámek se ozval. Dvojana přepojili jednou a dvakrát a po třetí a již byl u aparátu pan vrchní. Dvojan se hluboce poklonil, jako kdyby pan vrchní stál před ním, a hlásil, co se právě zběhlo. Delší chvíli naslouchal a říkal jen: ano, jak račte, jistě, samozřejmě. Pak jeho tenký fistulový hlas velice zeslábl, když říkal, že jeho paní bude mít velikou radost z tohoto pozvání a že oba rádi na hon na Skalce přijedou. Hluboký úklon(,) a telefon hekl, jak prudce Dvojan položil sluchátko. Pak zašustil zmačkaný papír a letěl do koše. Stůl redaktora Dvojana byl prázdný. (66)

Slohu epických částí tohoto románu lze přisoudit snahu po syntaktické prostotě, avšak opak nutno konstatovat v pasážích lyricky podbarvených a v úvahách. Syntakticky bohatá je charakteristika hnědých chrysantém, určených na hrob zámeckého kastelána.

Sabina Bervidová přinesla starému Johanovi tři hnědé chrysantémy. Květiny smutné vůně, jichž hněď září na líci listů žlutí podzimu a na rubu rudě žhne dohasínajícím létem, jež marnotratně hýří barvami, aniž kdy poznaly vlahost vzduchu a blaženost dotyku motýlích křídel, jichž vůně je jak teskný povzdech nad údělem květů vykvetlých jen proto, aby listopadovými dešti oprchaly a prvními mrazíky byly sežehnuty. (27)

Totéž lze říci o charakteristice Bílkových pocitů při představení, v němž hraje s paní Bervidovou:

Bílek zavřel oči. Tím mocněji cítil, jak nitky napředené od srdce trpící ženy tady na jevišti vedly k poplašeným a rozechvělým srdcím tam dole ve tmě a nebyly to už jen pouhé nitky, slabé a teninké, které lze máchnutím ruky přetrhnout, ale změnily se v pružné, citlivé a pevné dráty z mědi a probíhal jimi proud jak elektřina, jediný, mocný, bělostí zářící proud. (72)

Asi uprostřed mezi oběma těmi typy jsou charakteristiky osob a líčení přírody. Jsou velmi působivé. Čtenář se snadno vžívá do situace a jednotlivé postavy prohlédá až do morku kostí. Paní Míla, choť vrchního ze zámku, je zachycena v své maloměstské ženskosti takto:

Paní Míla v novém kostymu a s malým balíčkem v zeleném papíře — všechny balíčky od lahůdkáře Rudolfa byly baleny do papíru jedovatě zeleného — aby se odlišily od všech balíčků jiných a aby zdaleka vykřikovaly: my jsme něco lepšího, my jsme od Rudolfa — paní Míla se zeleným balíčkem zvolna od Rudolfa vycházela. V balíčku nesla skleničku hořčice a hrozny. Ani jedno ani druhé nepotřebovala. Něco však je nutno koupit, nemůže přijít k Rudolfovi jen tak. (133)

Stejně je črtána podobizna starosty Filipa, povoláním zahradníka.

Stojí starosta Filip pod hvězdnatou tváří boží. Sklání se a bere do ruky hrudku hlíny, kterou pak v prstech drolí, jako když ptákům sype. Je sám a je na rozpacích. Vždycky je na rozpacích, když odloží své náčiní.

Pravý Filip je skloněn nad sazenicí, nad důlkem v zemi, nad pupencem štěpu. Jak skončí dílo, je všecek nesvůj. Před tváří Toho nahoře zrozpačití, mravenčení v zádech má, lehké zamrazení, které tělem proběhne z velikého úděsu a také z veliké krásy. Děje se tak lidem, kteří jako Filip oblibují více mlčení než mnoho slov. Všechna nevyřčená krása a nesdělená radost dere se jim ven proti jejich vůli. Proto je zamrazí, proto se zachvívají, že se právě prodrala skořepinou jejich uzavřenosti. (93/94)

Deštivý podzimní večer vystihuje Reitmannová takto:

Šli. A mlčeli. Drobounce pršelo. Padal hustý, studený déšť, víc mlze nežli dešti podoben, vznášel se ve vzduchu, prosakoval oděvem, máčel boty a kanul se stromů. Byl všudypřítomný, všude pronikající, dotěrný a studeně vlhký. Svítilny blikaly do šeré a uplakané tmy ospalým, narudlým světlem a tiše se snesl na mokrou zem povadlý, zkroucený list. Listí tlumilo kroky, které se přesto rozléhaly ulicí, protože byla tichá. Betlem spal. (93)

Jiří Daňhelka.

(Příště ostatek.)

DROBNOSTI.

SÁM BŮH VÍ, KDE. (J. N.) Podle Pravidel čes. pravopisu lze psáti *bůhvíkdo, bůhvíjaký* a p. i *Bůh ví, kdo* atd., ale každý z těch způsobů má svůj význam, a nelze je tedy libovolně zaměňovat. Píšeme na př.: Myslí o sobě bůhvíco (= něco velikého). Myslí si, že je bůhvíkdo (= někdo velmi významný). Byl až bůhvíkde ve světě (= někde velmi daleko). Myslí si, bůhvíjakou chytrost řekl, a p. Tu všude, jak je vidět, má první člen těch složených zájmen a příslovcí význam zesilovací, stupňuje význam neurčitého zájmena nebo příslovce. Ale píšeme: Bůh ví, kde se zas toulá (= nevím, neví se, kde). Bůh ví, kdo mu to řekl (= nikdo neví, kdo). Bůh ví, co ho to zas napadlo (nevím, co), a p. V těchto větách má nepřímo tázací výraz s „Bůh ví" význam záporný (Bůh ví, kde = nikdo neví, kde a p.). Jméno *Bůh* lze v tomto případě zesilovat přívlastkem: Sám Bůh ví, kde se toulá. Sám milý Bůh (Pánbůh) ví, kdy bude konec. Jen milý Pán Bůh ví, kam se to podělo, atd. Nevíme-li tedy, zda máme takový výraz psát dohromady či zvlášť, zkusme ke jménu *Bůh* připojit nějaký přívlastek (sám, milý a p.); jde-li to, třeba psát zvlášť, a nejde-li to, třeba psát dohromady. Podle toho bychom větu Ladislava Nováka z jeho díla „Oskar Nedbal v mých vzpomínkách" (2. vyd. str. 20) napsali takto: Vítanými hostmi však byli umělci rok co rok i v Holandsku, Italii, Belgii atd.... a sám Bůh ví, kde ještě. — Podobný významový rozdíl je také mezi výrazy *kdovíkdo, kdovíco, kdovíjaký, kdovíkdy* a p. a *kdo ví, kdo...*, *kdo ví, co... kdo ví, jaký...*, *kdo ví, kdy...* (u nich je to výslovně naznačeno i v Pravidlech), *nevímkdo, nevímco, nevímkde* atd. a *nevím, kdo...*, *nevím, co...*, *nevím, kde...* atd.

ŠUCHOMJAŤ. Toto slovo a podobná jsem již uvedl v NŘ 25, 199, ale bez výkladu o jejich původu. Tehdy jsem se domníval, že nejvýraznější jejich souhlásky *ch-* nebo *š-* jsou v nich od počátku. To hodlám nyní opraviti. Jde o tato slova: han. *chachoměť* 1. malé drobné ovoce všech druhů, 2. hejno malých dětí (na Kunštátsku; Koníř ve Sborníku Zubatého), mor.-sl. *chachomať* suché chvojí (na Uherskobrodsku; Bartoš), *šuchomať* nečisté obilí, zarostlé travou, ovsihou, ohnicí, špatná krmě dobytku (u Val. Klobouk, B.), *šusosmec* daremné, nečisté obilí (zrní se semeny plevele; Hrozenkov, B.), slc. *šuchomeť, šušomať, -mäť (-meta)* 1. zelená chřástka, 2. špatná tráva, 3. suché proutí s listy, 4. lehký a mělký člověk (Kálal). Z hlásek i významů je zřejmě viděti, že toto slovo ztratilo už spojení se svou rodinou příbuzných slov, a je tedy vydáno na pospas všelikým asimilacím a jiným změnám, lidové etymologii (ta přivodila onc *-smeť*) a rozpadu významovému. Mám za to, že v těch tvarech vězí stejné slovo jako je r. *suchomjáť(ka)*, jímž označují suché jídlo (bez nápoje), na př. musíme-li někde na pochodu nebo při pilné práci snísti jenom kus chleba, ale bez řádného zapití, což se pokláda za stravu nad jiné bídnou a člověka nedůstojnou. Původ je jasný: *-mať* (žen. rodu) je *-mę̄tь*, od *mnouti (mьnǫ męti)*, což znamenalo „drtiti, drobiti" (na př. dřevovinu konopí, lnu, odtud *mědlice,* také kdysi i vyšlapávati obilí atd.). Je to slovo starodávného typu: přípona *-tь* byla doma především v složeninách. U nás je význam „suché bídné jídlo (nebo krmivo)" ještě vidět (někde se v zimě krmí i usušenými větvičkami s listím, viz zde výklad o slově *choluj*). *Suchomętь* bylo slovo praslovanské, ale u ostatních Slovanů kromě nás a Slovanů východních není z něho zachováno už nic. *V. Machek.*

OPRAVA TISKU.

V NŘ. XXVIII, 127, 3. ř. shora, má státi *rippuli* (pl. od *-us*) místo *rippulo.*

Předplatné na rok 1944 činí K 35·—.

„Naše řeč" vychází v desíti sešitech o 24 stranách, a to každého měsíce, vyjímajíc prázdniny za roční předplatné 35 K, s pošt. zásilkou 36 K. Jednotlivá čísla jsou po 4 K.

Předplatné přijímají všechna knihkupectví, zejména nakladatelství Šolcovo a Šimáčkovo v Praze II, Spálená ulice č. 29. — Přihlášky předplatitelů, reklamace nedodaných čísel a podob. vyřizuje jen administrace „Naší řeči" tamtéž.

Přejímati výklady „Naší řeči" ve větším rozsahu do jiných spisů lze jen se svolením redakce.

Příspěvky rukopisné, časopisy výměnou a knihy na posouzení posílejte odpovědnému redaktorovi dr. Jiřímu Hallerovi v Praze XVI, Xaveriova 1. Redakce odpovídá dopisem jenom na dotazy, ke kterým je připojena známka na odpověď.

„Naše řeč", číslo 8. Dne 26. října 1944. — Vydává za III. tř. České akademie věd a umění v Praze nakladatelství Šolc a Šimáček, spol. s r. o. v Praze. Odpovědný redaktor prof. dr. Jiří Haller. Vychází 10krát do roka. Užívati novinových známek povoleno. „Dohlédací poštovní úřad Praha 25." Tiskli Pour a spol. v Praze I. Waldhauserova 17. Telefon 627-51-52.